

čnost domačinov v druge vojaške formacije, zaprte, internirane domačine (vaščane), žrtve vojne in datum osvoboditve. Obdelanih je 113 krajev (vasi).

Za odločitev, da knjigo uvrstimo v svoj nabor publikacij, je bilo več razlogov. Med najpomembnejšimi je zagotovo dejstvo, da vsebina temelji na arhivskih virih, ki jih hranita Pokrajinski arhiv Koper in Arhiv Republike Slovenije, ter na gradivu, ki ga hrani Pokrajinski muzej Koper. Drugi pomemben razlog, da smo se odločili za izid, je dejstvo, da je to najobširnejši prikaz dogodkov iz časa druge svetovne vojne v krajih med Snežnikom in Slavnikom oziroma v tedanjem brkinskem okrožju, kot ga zameji avtorica, hkrati je tudi najobširnejši in do sedaj najcelovitejši pregled žrtev vojne po posameznih krajih nekdanjega brkinskega okrožja, gre za območje, ki sodi v pristojnost Pokrajinskega arhiva Koper. Knjiga nam nudi zelo natančne datacije dogodkov in njihovo rekonstrukcijo, ki temelji na zapisnikih, dopisovanjih, pričevanjih, osebnih spominih, in številna imena oseb (znanih in manj znanih), ki so zaznamovale zgodovino teh krajev v vojnem obdobju. Poleg izčrpnega opisa vojaških in političnih razmerij je velika pozornost namenjena tudi drugim dejavnostim, pomembnim za splošen življenjski utrip zlasti v času vojne. Tako so obsežno prikazani gospodarsko in finančno področje, šolstvo in kultura, narodna zaščita in zdravstvo. Pred končnim pregledom žrtev vojne je še razvejan opis izvajanega vojnega nasilja nad našimi ljudmi – od aretacij, zaporov, internacij do pobojev, požigov, ropanj.

Opis krajev in pregled delovanja ter organiziranosti le-teh v času vojne je za to območje edini tak vpogled, in četudi avtorica zapiše, da anketna predstavitev ni popolna, velja dejstvo, da je to najobsežnejši in najcelovitejši prikaz, ki je ta hip na voljo v eni publikaciji.

Nada Čibej

Mojca Horvat:
Gospostvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri
Maribor: Pokrajinski arhiv, 2021, 204 strani

Gospostvo Negova je bilo najpomembnejše gospostvo med rekama Pesnica in Mura, medtem ko vas Negova, po kateri je dobilo ime, leži na vzhodnem robu Slovenskih goric. Nekoč so se na tem območju stikale ceste, ki so vodile proti Lenartu v Slovenskih goricah, Radgoni in proti Ljutomeru oziroma Ptuj. Kraj je bil kot last Spanheimov prvič omenjen v 12. stoletju, grad pa v prvi polovici 15. stoletja. Kakor druge gosposčine je imela tudi Negova burno zgodovino, saj se je na njej zamenjalo veliko plemiških lastnikov. Zadnji so bili Trauttmanndorfi, ki so bili njeni lastniki do konca druge svetovne vojne. Ker so večinoma živeli na svojih drugih posestvih, so Negovo v njihovem imenu upravljali oskrbniki. Prav to je bil glavni vzrok, da je v 19. stoletju Negova pomenila le še pristanišče, na kateri so gospodarili najemniki, vendar se je kljub temu na gradu ohranilo precej stare opreme in orožja.

Nekdanja gospostva so na žalost redkeje deležna večje pozornosti in sistematične znanstvene obravnave. Vzrok je običajno večplasten, glavno težavo pa navadno predstavlja pomanjkanje arhivskih virov, čemur botruje več vzrokov. Eden je gotovo uničenje ali izguba gradiva, drugi, zelo pomemben pa je preselitev grajskega arhiva, ki je navadno sledil svojim lastnikom, če so živeli na kateri od svojih drugih posesti ali so se na drugo posestvo preselili. Tudi arhivsko gradivo negovske gosposčine, na katerem sloni in je bila napisana pričujoča knjiga, danes hranijo različni arhivi, glavino pa najdemo v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu in Pokrajinskem arhivu v Mariboru. Graški arhiv je na prelomu 19. v 20. stoletje prevzel srednjeveško negovsko gosposčinsko gra-

divo, gradivo, ki je nastalo po 16. stoletju, pa je na gradu ostalo do konca druge svetovne vojne, ko ga je v imenu Pokrajinskega muzeja Maribor prevzel Franjo Baš. Ko sta se Pokrajinski muzej v Mariboru in Pokrajinski arhiv Maribor ločila, je gradivo ostalo arhivu. Kasneje je bil fond dopolnjen, saj je v arhiv prišlo še nekaj gradiva iz nekaterih drugih institucij. Kljub delitvam in izgubi je danes fond Gospoščina Negova eden najceloviteje ohranjenih graščinskih fondov pri nas. Gradivo, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor, obsega 430 arhivskih škatel, devet map in osem knjig, skupaj 45 tekočih metrov gradiva, nastalega med letoma 1533 in 1941. Večina zapisov je v nemščini in rokopisni nemški kurenti (gotici), najti pa je tudi tipkopise in tiske, novejše dokumente v slovenščini in posamezne zapise v češčini.

Avtorica monografije Mojca Horvat se je priprave objavljenega dela lotila na precej inovativen način, ki predstavlja dragoceno novost v slovenski arhivisti in zgodovinopisju. Čeprav je izhajala iz že obstoječe ureditve v uveljavljeni obliki urejanja graščinskih fondov in jo za pričujočo objavo le nekoliko priredila, je podatke skozi celotno besedilo dopolnjevala na izviren način s širšo razlago o obravnavani zvrsti gradiva, s čimer uporabnikom oziroma bralcem pomaga razumeti številne posebnosti, podrobnosti ter vzročno-posledični razvoj uprave in delovanja različnih področij družbe.

Seveda se največji del gradiva nanaša na zemljiško posest, ki je do razcveta industrije in razvoja industrijskih obratov vsem in vsepovsod predstavljala glavni vir dohodkov. V prvem poglavju, *Dominicalia*, kjer je v uvodu na razumljiv način razložila pojem zemljiškega gospostva, se je posebej posvetila dokaj kontinuiranim urbarjem in urbarialnim registrom. Vanje so lastniki, še pogosteje pa upravniki posestva beležili dajatve in obveznosti podložnikov, ki so predstavljale pomemben del dohodkov gospostva ter dokumente, ki so se nanašali na dominikalna zemljišča; v njih je mogoče najti opise gospostva, pa tudi druge davke, finance, gospodarske zadeve, zlasti kmetijstva, zadeve gozdnega urada, v 19. stoletju tudi zadeve, ki so se nanašale na zemljiško odvezo, in popise dokumentov gospoščinske pisarne. V odnosu do zakupnikov vinogradov po gorskem pravu je bilo negovsko gospostvo tudi t. i. gorsko gospostvo; v gorske bukve so vpisovali zadeve gorskih pravnih in tudi podrobnosti v zvezi z vinogradi in dajatvami gornine. V kronološko zastavljenem zaporedju tem v okviru poglavja se je v nadaljevanju dotaknila davkov in davčnih obveznosti do države, ki so se oblikovali vzporedno z gradnjo državnega uradniškega in vojaškega aparata ter fragmentom v fondu ohranjenih katastrskih evidenc, ki so predstavljale osnovo za izračunavanje davčnih obveznosti do države.

Drugo poglavje, naslovljeno *Rusticalia*, se nanaša na gradivo, ki ureja zadeve podložnikov. V tem gradivu lahko najdemo tudi posamezne plemiče, duhovnike ali vojake, ki bi jih najustrezneje označili kot zakupnike, saj je bil po definiciji podložnik vsak, ki je imel vsaj nekaj, kar je bilo podložno gospostvu. Med to gradivo sodijo ščitna pisma, zapuščinski inventarji, dokumenti v zvezi s tlako, razne podložniške listine, sezname obrtnikov, licitacije ipd. Ščitna pisma, ki jih je izdajal lastnik gospostva, so bila različnih vrst, v njih pa so bila navedena razmerja oziroma pravice obeh strani v postopku. Zlasti preučevanje zapuščinskih in predajnih inventarjev ter cenilnih zapisnikov po umrlih podložnikih, ki so ohranjeni od 17. do 19. stoletja, odstira pogled na vsakdanje življenje podložnih slojev prebivalstva in razmere, v katerih so živeli. Primerjava z na lestvici glede na premoženje višje postavljenimi upravniki je lažja, ker je med zapuščinskimi inventarji mogoče najti tudi zapuščinske inventarje po sedmih pokojnih upraviteljnih gospostva Negova. Ti so bili že na pogled obsežnejši od zapuščinskih inventarjev podložnikov, razbrati pa je mogoče tudi dragocenosti in knjige, ki so jih imeli, njihove povezave s širšo okolico, nepremičnine, ki so jih posedovali, in drugo.

Posebno podpoglavje je avtorica namenila tlaki, saj velja, da so jo podložniki kot obveznost do zemljiškega gospoda najtežje prenašali. Glavni vzrok

temu je bila pogosta samovolja zemljiškega gospoda, ki je tlako prikrojeval in določal po lastni presoji, na kar ni imel vpliva niti deželni knez. Nekaj več reda je uspelo na tem področju uvesti šele absolutističnim vladarjem, npr. Mariji Tereziji s t. i. robotnim patentom leta 1778 in Jožefu II., ki je dodal še postopke in vsebino, ki jih je bilo v zvezi s sestavljanjem t. i. relucijskih pogodb med gospostvom in njenimi podložniki (glede denarnega odkupa tlake) treba upoštevati.

V poglavju *Ecclesiastica* je avtorica opisala in razložila nastanek in pomen gradiva, ki se tiče župnij na območju, ki ga je gospostvo pokrivalo in v katerih so živeli njegovi podložniki. Te župnije so gospostvu pošiljale finančna in druga poročila zaradi odvetništva, ki je bilo namenjeno zlasti zaščiti cerkve in njenih pravic, gospostvo pa je imelo pravico nadzora nad upravljanjem cerkvenega premoženja. Dokumenti se tičejo župnij Apače, Benedikt, Negova, sv. Anton (Cerkvenjak), sv. Ana v Slovenskih goricah in Svetinje, nekaj dokumentacije pa je tudi o samostanu Admont, ki je bil upravičen do desetine v župniji Radgona.

Med korespondenco, ki jo obravnava poglavje *Correspondentia*, so zbrani prejeti in odposlani dopisi ter prejete normalije. Poleg dopisov so v to kategorijo uvrščeni delovodniki gospostva Negova, sicer pa je korespondenco najti tudi med dokumenti gozdnega urada, zemljiške odveze in tlake ter pri posameznih župnijah. Posebno poglavje je namenjeno še korespondenci lastnikov Trauttmansdorffov z upravitelji gospostva. Gre za zadnji sklop dopisov v dveh mapah, časovno pa zajema obdobje od leta 1610 do konca 18. stoletja. Vsebinsko gre npr. za sirotinske zadeve, tožbe, pogodbe, desetino, kupna pisma, obračune, beneficij, kazensko zadevo Janeza Petka s Kunovskega Vrha, čarovnice, šolo v Apačah, ribnike, seznam naturalij, inventar zalog mesa, vina, ščitna pisma. Med dopisi se hrani tudi pogodba med imenjem Prentlhof pri Radgoni in podložniki v Lutvercih iz leta 1790, v posebni mapi pa najdemo poročila upravitelja Vincenca Streinbrennerja o stanju veleposestva v letih 1917 in 1918 s priloženimi odgovori grofa Trauttmansdorffa.

Skozi čas se je na negovskem gospostvu zvrstilo kar nekaj instanc oziroma uradov, ki so imeli pristojnosti na področju sodstva. Gradivo, nastalo ob njihovem delovanju, je razpršeno po vsem fondu, v pričujoči knjigi pa ga avtorica obravnava v poglavju *Iustitialia*. Najstarejši sodni spisi so nastali pri patrimonialnem sodišču Negova in zadevajo sodne spore, ki jih je imelo gospostvo s sosednjimi gospostvi ali župnijami zaradi desetine, pomirja, davščin ipd. Po letu 1786, ko je moralo imeti vsako zemljiško gospostvo za izvajanje patrimonialnega sodstva zaposlenega šolanega pravnika, kar je za nekatere postalo prevelik strošek, je sodstvo začelo prehajati k večjim, t. i. delegiranim gospostvom, kakršno je bila tudi Negova. Najmlajši spisi so iz druge polovice 18. in iz 19. stoletja, ki jih je obravnavalo krajevno sodišče ali se nanašajo na delovanje gospodarskega urada. Krajevno sodišče, pri katerem je prav tako moral biti zaposlen plačani sodnik, je obravnavalo zadeve prve stopnje. Med spisi krajevnega sodišča Negova najdemo razne tožbe zaradi preteпов, dediščine, dolgov, odpovedi, sklepe dražb, poravnave in tudi dopise, zapisnike, pogodbe, sodne preklice, kurende, priloge ipd., pri obligacijskih zadevah pa je najti različne spore, npr. glede potočka, ločitve zakoncev, dolgov, tihotapstva ali prošnje za overovitve kupoprodajnih pogodb. Krajevno sodišče je urejalo tudi zemljiškoknjižne zadeve in vodilo zemljiške knjige, ki jih Pokrajinski arhiv Maribor hrani v Zbirki zemljiških knjig. Med sodno gradivo gospostva Negova pa so uvrščeni zemljiškoknjižni spisi za čas med letoma 1815 in 1827, ki se nanašajo na zemljišča, kupoprodajne pogodbe, razmejitve, izpiske iz urbarialnih registrov ipd. Pri vsaki spremembi lastništva je namreč morala biti sklenjena pogodba, najsi je šlo za prodajo ali nakup, za dedovanje, ki ga je spremljala pogodba o dedovanju po zapuščinski razpravi in inventar po pokojniku. Šele na temelju teh pogodb se je lahko v zemljiško knjigo vpisal novi lastnik. Avtorica je posebej opozorila še na najmlajšo knjigo,

v kateri so vpisane le ženitne oziroma predporočne pogodbe, ki so ena izmed različnih vrst pogodb. Posebno serijo pa tvorijo sodne zadeve gospodarskega urada Negova, ki je po določitih dvornega dekreta iz leta 1788 lahko opravljal tudi sodne naloge na prvi stopnji.

Kakor pri večini drugih okrajnih gosposk je nastanek negovske okrajne gosposke tesno povezan z novačenjem vojakov, posredno pa tudi s štetjem prebivalstva. Naborna gosposka je bila prva upravna instanca, ki je bila neposredno podrejena kresiji, za vodenje poslov pa so bili nastavljeni naborni komisarji. Z leti se je seznam njihovih nalog začel širiti. Sprva so jim poverili objavljane odredbe in nadzor nad izvajanjem ukazov in odredb, odkrivanje prestopkov, nato pa so postale odgovorne tudi za nadzor nad šolskimi in komunalnimi zadevami, skrbeti so morale za poštno storitve, нравstveno stanje, zdravje, reveže, obrtne in druge posle, zagotavljanje varnosti pred požari, pregon vagabundov ipd. Na začetku 19. se je njihova pristojnost razširila še na pobiranje nekaterih davkov, pisanje periodičnih statističnih poročil, zbiranje podatkov o žrtvah požarov, pobiranje davka na glasbene prireditve, organizacijo tlake pri gradnji glavnih cest in vodogradnjah ipd. Za opravljanje teh nalog okrajne gosposke niso dobile skoraj nobenega denarja; obdržati so smele le 2 % od pobranih deželno knežjih davkov, uradniku pa so pripadali potni stroški in dnevnice.

Po navadi pri urejanju in popisovanju arhivskega na koncu ostanejo arhivalije, ki jih zaradi njihovih specifičnih lastnosti ni mogoče uvrstiti v nobeno od naštetih kategorij gradiva. Avtorica mu je posvetila zadnje tematsko poglavje in ga naslovila »Drugo«. Najstarejša med temi dokumenti je fragmentarno ohranjena knjiga izdatkov urada za rudnik soli pri gospostvu Altaussee, večinoma iz leta 1639, nekaj pa še iz leta 1650. Kako in zakaj se je knjiga znašla med gradivom gospostva Negova, ni znano. Naslednja arhivalija je tiskana knjiga z naslovom Kako so Francozi leta 1813 opustošili Saško, ki je bila izdana v Leipzigu, njen avtor je Wilhelm Engelmann.

Medtem ko se prvi dve arhivaliji neposredno ne dotikata gospostva Negova, je tretja z njim tesno povezana. Gre za zapiske negovskega župnika o zgodovini kraja, graščini, prebivalcih ipd., zapisane na prazne liste registra ribnikov iz 18. stoletja. Zapiski govorijo večinoma o 19. stoletju, ponekod pa posežejo tudi v starejše obdobje. Četrta arhivalija je tretji precej podobna, saj gre za Kroniko negovske graščine in župnije, ki jo je sestavil Ivan Lasbacher. Besedilo je rokopis, pisan deloma s črnilom, deloma s svinčnikom, zapisan na nepopisani »Musilovi risanki«, ki so jo uporabljali v šolah, in v nepopisanih delih knjige o grajskih ribnikih. Posamezni listi manjkajo, saj po besedah avtorice Mojce Horvat delo nikoli ni bilo zvezano v knjižno celoto. Besedilo je razdeljeno po točkah, ki so precej nesistematične, saj so raztresene po celotnem besedilu. Zadnjo arhivalijo predstavlja herbarij trav, mahov, lišajev in žit. Imena so zapisana v glavnem v latinščini, nekaj pa je tudi nemških.

Knjigo bogati veliko zanimivega in kakovostnega fotografskega gradiva, zapise pa dopolnjujejo diagrami in razpredelnice s podatki, ki nudijo številne primerjave. Objavljeni stari (jožefinska vojaška merjenja in franciscejski kataster, skica meja lovskega revirja) in novi zemljevidi omogočajo prostorsko predstavo in orientacijo, na koncu pa je kot priloga dodan še obširen seznam podložnikov negovskega gospostva. Glede tega je avtorica opozorila, da je zaradi slovenjenja imen in priimkov narejen subjektivno, saj zanj velja isto kot za številne druge sezname, da se zapisovalci niso ozirali na jezikovno ali etično istovetnost njihovih nosilcev. Vendar so slovenjeni priimki, ki so v originalih pogosto zapisani različno, za sodobnega bralca razumljivejši.

Kot je bilo že omenjeno, je pričujoča monografija, ki z razlagami in dopolnitvami zapisov podaja vsebino ureditve gradiva, veliko več kot arhivski pripomoček za uporabo. S preprostimi, vendar verodostojnimi razlagami jo lahko uporabljamo kot arhivsko pomagalo, a tudi kot neke vrste priročnik ali učbenik, ki bo prišel prav marsikateremu raziskovalcu gospostev, najsi bo to negovsko

ali katero drugo. Morda se bo izkazalo tudi, da naklada 78 izvodov knjige ne bo dovolj. Saj, kot je najti v zapisu enega od recenzentov, ta knjiga je priročnik in v več pogledih tudi znanstveno delo.

dr. Alenka Kačičnik Gabrič

Georg Tanzler: Ein Rechnungsbuch Ernsts des Eisernen

Dunaj: 2015 (magistrsko delo)

Prav gotovo ni ravno pogosto, kaj šele običajno, da bi v znanstvenih periodičnih publikacijah predstavljali znanstvena dela podiplomskih študentov, a je z vidika pomembnosti v nadaljevanju predstavljenega magistrskega dela to še kako koristno. Avtor znanstvenega dela Georg Tanzler je svoje magistrsko delo pripravil pod mentorstvom dr. Christiana Lacknerja na dunajski univerzi. Vsem, ki se ukvarjajo s srednjeveško zgodovino, bo mentorjevo ime gotovo priklicalo v spomin kakšno njegovo znanstveno kritično izdajo računskih knjig avstrijskih nadvojvod iz obdobja srednjega veka. Prav tovrstna dela omogočajo lažje proučevanje za slovensko upravno zgodovino izredno pomembnega, a težko dostopnega arhivskega gradiva, kar računске knjige avstrijskih nadvojvod gotovo so. Pohvalno je tudi, da po tej poti hodijo tudi njegovi študentje. Eden izmed teh je Georg Tanzler, ki se je v svojem magistrskem delu posvetil temeljiti proučitvi in znanstveno-kritični izdaji računске knjige avstrijskega nadvojvode Ernesta Železnega, ki zajema časovno obdobje od božica leta 1419 do 22. avgusta 1424. Da gre v tem primeru za arhivski in zgodovinski vir, ki je velikega pomena za celoten avstrijsko-slovenski prostor, verjetno ni treba posebej poudarjati. Magistrsko delo obsega 156 trdo vezanih strani in je razdeljeno v osnovi na tri poglavja ter ima na koncu priložene seznam virov in literature, krajevno in osebno kazalo ter povzetka v angleškem in nemškem jeziku. V prvem oziroma uvodnem poglavju nas avtor sezname z dejstvom, da je obravnavana računska knjiga dostopna v arhivu dunajske dvorne komore (Hofkammerarchiv) pod signaturo št. 107 in zajema 47 računov avstrijskih deželnoknežjih uradov. Hkrati opomni na smernice, ki veljajo za znanstveno-kritično izdajo virov, pri čemer opomni, da je računska knjiga pisana v dveh pisavah: minuskuli in majuskuli. Opomni tudi na okrajšave in druge slovnične posebnosti, zaradi katerih gre pri tej znanstveno-kritični objavi za transkripcijo in ne transliteracijo vira. Uvodoma avtor doda tudi kazalo oziroma razporeditev računov, kakor so ti zabeleženi v originalnem viru. Geografsko se ti računi nanašajo na deželnoknežje urade v Spodnji Avstriji, Koroški, Štajerski, Kranjski ter Goriški in v Trstu. V drugem poglavju avtor podrobneje spregovori o značilnostih vira kot takšnega. Ponovno zabeleži signaturo, pod katero je shranjen v dunajskem komornem arhivu in nadaljuje s podrobnimi podatki o računski knjigi: da je njena velikost 300 x 215 mm, da je napisana na papir, od katerih jih je večina označena z vodnimi žigi, da obsega 80 listov in en majhen listič, ki je dodan k foliu 67. V tem delu opozori tudi na dejstvo, da je glede na različno pisavo omenjeno računsko knjigo pisalo vsaj šest različnih pisarjev. Tretji del knjige je posvečen transkripciji računске knjige kot takšne, pri čemer je avtor ohranil primarno razporeditev računov in njihovo foliiranost. V sprotnih opombah pod črto je dodal, kar se za takšno delo tudi spodobi, krajše opise pomembnejših osebnosti, ki jih zasledimo v teh letnih računih. Na tem mestu lahko poudarimo, tiste letne račune, ki so za slovensko zgodovinopisje tudi najzanimivejši. Ti zajemajo obdobje med letoma 1421 in 1424 in so iz naslednjih uradov:

- iz prejemniških uradov Pliberk/Bleiburg, Guštanj in Črna na Koroškem (25. 12. 1421–25. 12. 1423),